

AGNIESZKA DŁUGOSZ

Wykorzystanie metody projektów w procesie samokształcenia studentów

Using the Project Method in the Self-Education Process

Doktor, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Katedra Pedagogiki Pracy i Andragogiki, Polska

Streszczenie

Samokształcenie jest ważną umiejętnością w społeczeństwie informacyjnym. Wiedza zdobyta w szkole przestaje wystarczać, by nadążyć za zmianami, jakie niesie gospodarka i rozwój społeczny. Szybkie starzenie się wiedzy zmusza do ciągłego jej aktualizowania.

Na etapie szkoły wyższej istnieją sprzyjające warunki do rozwijania samokształcenia studentów m.in. dzięki wykorzystaniu metody projektów. Metoda ta daje okazję do doskonalenia umiejętności samokształcenia oraz dobrego przygotowania się do samorozwoju na dalszych etapach życia osobistego i zawodowego.

Słowa kluczowe: samokształcenie, rozwój, samorozwój, metoda projektów

Abstract

Self-education is an important ability in information society. The knowledge gained at school stops being sufficient to keep up with the changes brought by economy and social development. A quick aging of knowledge makes one to update it constantly.

At the higher education school level there are favourable conditions to develop students' self-education, inter alia, thanks to the project method. This method gives a possibility to improve self-education abilities as well as a good preparation for self-development for the further stages of personal and professional life.

Keywords: self-education, development, self-development, project method

Wstęp

Samokształcenie jest jedną z ważniejszych umiejętności potrzebnych człowiekowi obecnie. Konieczność ta wynika z nowych wymagań, które są konsekwencją przekształcania się społeczeństwa przemysłowego w społeczeństwo wiedzy, w którym wiedza jest największą wartością. Do aktywności w tym zakresie człowiek powinien być przygotowywany na wszystkich etapach edukacji.

Zdaniem Okonia (2003, s. 157) dopiero „studia wyższe to stan, gdzie samokształcenie ma pełne szanse brać górę nad kierowanym uczeniem się”. Wczesniejsze etapy edukacji stanowią stadium przygotowawcze dla samokształcenia.

Rozwijaniu umiejętności samokształceniowych studentów sprzyja metoda projektów. Samodzielność zaczyna się od wyboru tematu, poprzez jego realizację: zbieranie i selekcję informacji, generowanie i wybór pomysłów rozwiązań, pisanie opracowanie, wdrożenie i prezentację projektu. Dzięki tej metodzie studenci mają możliwość samodzielnie dojść do wiedzy. Zadaniem nauczyciela akademickiego jest naprowadzanie i inspirowanie, a nie udzielanie gotowych odpowiedzi.

Szczegółowe wymagania dotyczące projektu (np. czas realizacji, części, z jakich powinien się składać) określa nauczyciel akademicki indywidualnie w zależności od specyfiki prowadzonego przedmiotu oraz grupy. Ważne jest zadbanie o to, aby projekt opierał się na posiadanej wiedzy, umiejętnościach i kompetencjach studenta (zespołu).

Istota samokształcenia i jego cele

Edukacja i rozwój każdego człowieka powinny przebiegać wielopłaszczyznowo nie tylko w systemie kształcenia szkolnego i uniwersyteckiego, ale także w systemie pozaszkolnej oświaty dorosłych i samokształcenia (Półturzycki, 2008, s. 78). Zdaniem Półturzyckiego (2008, s. 79) proces samokształcenia stanowi podstawę edukacji i własnego rozwoju. Rozwijanie umiejętności samokształcenia nie jest jakimś dodatkiem, ale winno być integralnym elementem nowoczesnego procesu kształcenia (Bereźnicki, 2004, s. 228). Idea edukacji ustawicznej bazuje na samokształceniu i rozwój społeczeństwa informacyjnego zależy od upowszechnienia samokształcenia (Bereźnicki, 2004, s. 231). Istotną funkcją społeczną i wychowawczą współczesnej szkoły jest wdrażanie do samokształcenia. Kształcenie ma być uwieńczone samokształceniem.

Samokształcenie jest pewną formą działalności ludzkiej, którą człowiek podejmuje dobrowolnie, pod wpływem określonych motywów i dla zaspokojenia własnych potrzeb społecznych i kulturalnych (Maziarz, 1966, s. 12). Samokształcenie, samouctwo to osiąganie wykształcenia poprzez działalność, której cele, treść, warunki i środki ustala sam podmiot (Okoń, 1996, s. 251). W procesie samokształcenia jego cele się dynamizują, osiągnąwszy wyższy stopień świadomości, uczeń dokonuje często ich przewartościowania i doskonalenia.

Samokształcenie osiąga optymalny poziom wtedy, gdy przekształca się w stałą potrzebę życiową człowieka oraz stanowi oparcie dla kształcenia ustawicznego (Okoń, 1996, s. 251).

Samokształcenie jako proces samodzielnego uczenia się należy do kategorii działań celowych. Cele samokształcenia są wyrazem konkretyzacji uświadomionych sobie potrzeb własnego rozwoju, własnych dążeń i aspiracji życiowych (Bereźnicki, 2004, s. 226).

Czynnikiem pobudzającym jednostkę do samokształcenia są potrzeby, których realizacja prowadzi do osiągania celów użytecznych (awans, uznanie, nagroda, zarobek) oraz realizacji aspiracji i dążeń do realizacji wartości duchowych (Nowacki, Korabiewska-Nowacka, Baraniak, 2000, s. 230).

Większość definicji samokształcenia odwołuje się nie tylko do samodzielności ucznia w zakresie ustalania celów, treści, form, źródeł i metod uczenia się, ale również do rezultatów tego procesu, które wyrażać się mogą w zmianach wartości, cech czy osobowości człowieka, prowadzących z kolei do ewolucji jego postaw i zachowań. Samokształcenie jest zespołem celowych wysiłków i czynności mających doprowadzić do uzyskania zmian osobowości kształcącego się własnym wysiłkiem podmiotu. Uczeń staje się aktywną i samodzielnie zdobywającą wiedzę jednostką, natomiast nauczyciel pozostaje instruktorem, opiekunem i doradcą, przyjmując rolę kierownika samokształcenia, a nie wyłącznego nosiciela i dawcy wiedzy (Półturzycki, 2002, s. 215). Jest to więc sytuacja, która w nowoczesnie prowadzonych procesach oświatowych jest szczególnie pożądana.

Zdaniem Maziarza (1966, s. 191) wdrażanie do samokształcenia należy traktować jako proces narastający stopniowo, w którym można wyróżnić przynajmniej trzy stopnie:

- elementarny, polegający na opanowaniu technicznych umiejętności pracy samokształceniowej,
- wyższy, oznaczający rozwinięcie pewnych sprawności intelektualnych,
- najwyższy, równoznaczny z „wtajemniczeniem” w metody pracy naukowej i wyrobieniem postawy „refleksyjno-badawczej”.

Do samokształcenia należy studentów wdrażać w sposób pośredni i bezpośredni.

Pośredni sposób oddziaływania na uczniów sprowadza się do takiej koncepcji procesu nauczania, w myśl której sam uczeń jest podmiotem poznającym świat poprzez aktywną pracę umysłową opartą na samodzielnym myśleniu, samodzielnym działaniu i głębokim przeżywaniu. Nauczyciel zaś bierze na siebie rolę subtelного, mądrego, konsekwentnego organizatora i kierownika tego procesu (Maziarz, 1966, s. 185).

W bezpośrednim wdrażaniu istotne jest stopniowe opanowanie przez uczniów technik pracy umysłowej w celu uzyskania wprawy w zakresie:

- racjonalnego korzystania ze źródeł wiedzy,
- operowania skutecznymi metodami pracy umysłowej,
- zapoznania się z propedeutyką metod pracy umysłowej (Maziarz, 1966, s. 187).

Samokształcenie jest umiejętnością i jak każda umiejętność może być doskonała. Nie ma osób zupełnie niezdolnych do samokształcenia. Inną kwestią jest jednak zróżnicowanie opanowania tejże umiejętności, na co wskazuje

model stadialnego rozwoju samokształcenia (SSDL – Staged Self-Directed Learning Model, twórca modelu Grow), który szczegółowo opisuje Frąckowiak (2010, s. 272).

Istota metody projektów

Metoda projektów (*project-based learning*) to metoda nauczania polegająca na rozwiązywaniu przez studentów konkretnych problemów z wykorzystaniem posiadanej wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych i personalnych (file:///C:/Users/User/Desktop/przewodnik_po_metodzie_projektow.pdf).

Metoda projektów sprowadza się do tego, że zespół osób uczących się samodzielnie inicjuje, planuje i wykonuje pewne przedsięwzięcie oraz ocenia jego wykonanie. Najlepiej, jeśli źródłem projektu jest świat życia codziennego, a nie abstrakcyjna nauka. Punktem wyjścia powinna być „jakaś sytuacja problemowa, zamierzenie, podjęcie jakiejś inicjatywy, wytyczenie celu, punktem dojścia zaś szeroko rozumiany projekt” (Szymański, 2000, s. 19).

Metoda projektów jako koncepcja pedagogiczna pojawiła się na początku XX w. w szkolnictwie amerykańskim, a następnie w wielu krajach Europy. Była odpowiedzią na krytykę kierowaną pod adresem szkoły tradycyjnej. Stosując metodę projektów, podjęto próbę budowy podstaw szkoły, która w swej pracy będzie nawiązywać do osobistego doświadczenia ucznia, do przemian zachodzących w środowisku, do najnowszych osiągnięć nauki i techniki, rozwijać zainteresowania uczniów, kształtować aktywną postawę wobec rzeczywistości, rozwijać samodzielność myślenia, umiejętność formułowania i rozwiązywania problemów (Chałas, 2000, s. 8).

Za fundamentalne cechy metody projektów uznawane przez teoretyków i praktyków tej metody należy uznać:

- orientowanie się na osobę uczącą się – samodzielne uczenie się studentów poprzez realizację większego przedsięwzięcia,
- orientowanie się na rzeczywistość – rozwiązywanie problemów praktycznych w warunkach pozauczelnianych,
- orientowanie się na produkt – wykorzystywanie wiadomości z różnych dyscyplin naukowych w celu stworzenia projektu w postaci szkicu, konstrukcji lub modelu (Szymański, 2000, s. 19).

Zdaniem Szymańskiego wielość podejść do metody projektów, jej zastosowań oraz konkretnych rozwiązań wynikających z wypracowanego warsztatu pracy nauczyciela akademickiego pozwala na wskazanie pewnych charakterystycznych cech:

- progresywistycznej roli nauczyciela,
- podmiotowości uczącego się,
- całościowości,
- odejścia od (tradycyjnego) oceniania.

Progresywistyczna rola nauczyciela akademickiego przejawia się w tym, że nauczyciel nie daje gotowych odpowiedzi, ale organizuje warunki do samodzielnego działania, a w szczególności:

- pozostawia uczącym się samodzielność (w określonych granicach) w zakresie wyboru tematu projektu, sposobów postępowania, a często również wyboru partnerów do pracy w zespole,
- kieruje działalnością uczących się, nie narzucając im swojego punktu widzenia, udziela pomocy, sprawuje dyskretną kontrolę,
- uznaje „orientowanie się na proces” (jak student pracuje, jak radzi sobie z relacjami w grupie) za równie ważne jak „orientowanie się na efekt (produkt)”.

Drugą cechą metody projektów jest podmiotowość uczącego się. Wykonywanie projektów powinno:

- uwzględniać indywidualne zainteresowania, zdolności, aspiracje i potrzeby uczącego się,
- wspierać rozwój poznawczy, emocjonalny i motoryczny,
- wspierać twórczość i innowacyjność,
- wdrażać do samodzielności, odpowiedzialności za własne decyzje i podejmowane działania.

Kolejną ważną cechą jest całościowość. Projekty wykonywane przez studentów powinny:

- zacierać granice pomiędzy edukacją na uczelni a środowiskiem pozauczelnianym (np. wykonywanie projektów dla potrzeb pracodawców, przygotowanie do rozwiązywania realnych problemów, korzystania z różnorodnych źródeł informacji),
- mieć interdyscyplinarny charakter, wychodzić poza układ przedmiotowy/modułowy, pomagać dostrzegać związki między różnymi dyscyplinami nauki,
- łączyć teorię i praktykę, dawać możliwość uczenia się za pomocą wielu zmysłów.

Wykonywanie projektów jest trudne do ujęcia w ramy tradycyjnego oceniania, ponieważ często istotniejsze jest samo działanie niż jego efekty. Dlatego też należy odejść od tradycyjnego oceniania. Ocenianie powinno być integralną częścią wykonywania projektów. Poprzez wykonywanie projektów studenci:

- sami doświadczają, czy robią postępy,
- dokonują samooceny i oceny innych podczas pracy,
- prezentują wyniki swojej pracy, które również podlegają samoocenieniu i ocenie społecznej,
- traktują ocenianie jako część pracy nad projektem.

Metoda projektów sprzyja rozwijaniu wielu ważnych umiejętności, tj.:

- wykorzystaniu różnych źródeł informacji,
- właściwemu doborowi i wykorzystaniu posiadanej oraz zdobywaniu nowej wiedzy potrzebnej do realizacji projektu,

- poszukiwaniu i wyborowi rozwiązań,
- ocenianiu i samokontroli,
- dostrzeganiu, formułowaniu i rozwiązywaniu problemów,
- właściwej organizacji pracy (zaplanowaniu i podziałowi zadań),
- pracy w grupie,
- prezentowaniu efektów pracy,
- sporządzaniu pisemnych opracowań.

W metodzie projektów gruntownej zmianie podlega rola, jaką pełnią studenci. Wykonując projekty, biorą oni większą odpowiedzialność za proces dydaktyczny i wykonane zadania, nie są tylko biernymi odbiorcami treści, jakie kieruje do nich nauczyciel akademicki.

Pracując nad projektem, studenci stają się „ekspertami” w zakresie zagadnienia, które stanowi temat projektu.

Podsumowanie

Metoda projektów wymaga przygotowania zarówno nauczyciela, jak i studenta. Projekty powinny dawać konkretny efekt w postaci wyrobu, propozycji zmian organizacyjnych, biznesplanu własnej firmy, programu kursu, planu zorganizowania międzyszkolnego egzaminu z przygotowania zawodowego, marketingu wyrobu, instytucji lub firmy itp. Najlepsze rezultaty osiąga się, gdy projekt znajduje praktyczne zastosowanie, gdy może zostać wdrożony, wzmacnia to bowiem motywację do opracowywania projektów wysokiej jakości.

Metoda projektów pozwala na rozwijanie samodzielności, współpracy, myślenia, daje możliwość samooceny i wypowiadania się na temat swojej pracy. Studenci samodzielnie podejmują decyzje, rozwiązują problemy, komunikują się, dyskutują, wspólnie szukają rozwiązań i rozwijają poczucie odpowiedzialności za efekt pracy końcowej.

Czas przeznaczony na realizację projektu zależy od zakresu zagadnień realizowanych w jego ramach oraz przygotowania studentów. Najczęściej realizacja projektu wymaga dłuższego czasu, np. miesiąca, semestru.

Literatura

- Bereźnicki, F. (2004). *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków: Impuls.
- Bereźnicki, F. (2010). Pedagogiczna edukacja ustawiczna nauczycieli akademickich. W: A. Frąckowiak, Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, E.A. Wesołowska (red.), *Edukacja ustawiczna – idee i doświadczenia* (s. 37–56). Płock: Novum.
- Chąłás, K. (2000). *W poszukiwaniu strategii edukacyjnych zreformowanej szkoły. Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce*. Warszawa: Nowa Era.
- Długosz, A. (2016). Samokształcenie wartością i warunkiem uczenia się przez całe życie. W: W. Furmanek, A. Długosz (red.), *Wartości w pedagogice. Młodzi Polacy wobec wartości* (s. 151–164). Rzeszów: Wyd. UR.
- file:///C:/Users/User/Desktop/przewodnik_po_metodzie_projektow.pdf (10.10.2017).

- Frąckowiak, A. (2010). *Samokształcenie podstawą edukacji ustawicznej*. W: A. Frąckowiak, Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, E.A. Wesołowska (red.), *Edukacja ustawiczna – idee i doświadczenia* (s. 132–141). Płock: Novum.
- Maziarz, C. (1966). *Proces samokształcenia*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych.
- Nowacki, T.W., Korabiowska-Nowacka, K., Baraniak, B. (2000). *Nowy słownik pedagogiki pracy*. Warszawa: Wyd. WSP TWP.
- Okoń, W. (1996). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Żak.
- Okoń, W. (2003). *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Żak.
- Półturzycki, J. (1983). *Wdrażanie do samokształcenia*. Warszawa: WSiP.
- Półturzycki, J. (2002). *Dydaktyka dla nauczycieli*. Płock: Novum.
- Półturzycki, J. (2008). Edukacja ustawiczna w ujęciu Roberta Kidda, Jacques’a Delorsa i Polskiej Strategii Rozwoju z 2003 roku. W: S.M. Kwiatkowski (red.), *Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny*. Warszawa, Radom: Instytut Badań Edukacyjnych, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy.
- Salata, E. (2004). *Metoda projektów w teorii i praktyce*. Radom: Wyd. Politechniki Radomskiej.
- Szymański, M.S. (2000). *O metodzie projektów. Z historii, teorii i praktyki pewnej metody kształcenia*. Warszawa: Żak.